ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№6(4)
2026

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 310 sahifa,
12-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – **Doctor of Pedagogical Sciences, Professor**
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CONTENTS СОДЕРЖАНИЕ

MUNDARIJA

Maktab oʻquvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 10
Abilov Muslim Normuxammadovich

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning pedagogik ahamiyati.................... 14
Bolqiyev Axmad

Jamiyat muhitida radikalizmning oldini olishga qaratilgan uzluksiz profilaktika tizimini yaratish 17
Axmedova Iroda Shaxitbekovna

Inklyuziv ta'lim va gospital pedagogikani rivojlantirishda pedagogning tashkilotchilik madaniyati: nazariy va amaliy aspektlar 22
Djabborov Ma'sud Bahriddinovich, Arolova Zarina Lochin qizi

Developing Sociolinguistic Competence in Intensive Teaching of Foreign Languages to Adults................. 28
G. R. Tolibova

Языковая выразительность и художественный мир сказки "Муха-Цокотуха"....................................... 31
Garifullina Alsu Robert qizi

Boshlangʻich sinflarda nasriy asarlarni oʻqitish 35
Ibodullayeva Madina Muzaffar qizi

Nutq kamchiligiga ega boʻlgan bolalarda nutq faoliyatining yuzaga kelish xususiyatlari 38
Ibroximova Fotimaxon Qobiljon qizi

Rezervga boʻshatilgan harbiy xizmatchilarni fuqarolik hayotiga ijtimoiy-psixologik reintegratsiyasining nazariy-metodologik tahlili (CTP dasturi misolida)............ 42
Ikmatullayev Gʻayrat Zokirovich

Boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining oʻquv motivatsiyasini innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida rivojlantirish yoʻllari 47
Islamova Fotima Shamsiddinovna, Ismoilova Mohinur Faxriddin qizi

Raqamli ta'lim muhitida milliy oʻquv dasturini amaliyotga joriy etishning asosiy tamoyillari 52
Mamanazar Djumayev

Turli vazn toifalaridagi dzyudochilarning texnik-taktik tayyorgarligini takomillashtirish................................ 61
I. B. Matmuratova

Maktabgacha ta'limda xalqaro monitoring va baholash dasturlarining oʻrni 65
Mutalova Dilnoza Abdurashidovna

Raqamli texnologiyalar orqali oʻquvchilarning intellektuallik koeffitsientini rivojlantirish va zamonaviy koʻnikmalarini shakllantirish............ 69
Normamatova Sevinch Asror qizi

Ona tilidan oʻquvchilarning pragmatik kompetensiyasining rivojlanganlik darajasini aniqlash mezonlari...... 73
Olloqova Oʻgʻiljon Mamanazarovna

Oliy ta'limda adaptiv raqamli ta'lim texnologiyalari asosida oʻquv jarayoni samaradorligini oshirish modeli ... 77
Quchqarova Dilnovoz Shaymaxammat qizi

Boʻlajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini autentik videomateriallar asosida rivojlantirish metodikasi 81
Qurbonova Shalola Ilhomiddinovna

Jadid ma'rifatparvarlari pedagogik merosini tadqiq etishning zamonaviy ijtimoiy-pedagogik ahamiyati 84
Raxmatova Dilbar Anvar qizi

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining funksional savodxonligini xalqaro baholash dasturlari asosida rivojlantirish 88
Shavqiddin Burxonov

Development of Students' Artistic Taste and Aesthetic Education as a Pedagogical Problem..................... 91
Temirov Murodjon Anvarovich

Oʻsmirlarda huquqiy madaniyatni shakllantirishda ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning pedagogik imkoniyatlari... 95
Umarov Qobiljon

Ta'lim va tarbiya tizimida falsafiy yondashuvning pedagogik asoslari 98
Umurov Sharif Rajabovich

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida so'z turkumlariga oid mashg'ulotlar ustida ishlash 102
Voxidova Muqaddas Rasuljon qizi

Методические основы развития критического мышления обучающихся при изучении информационных технологий в условиях использования искусственного интеллекта 106
Панжиева Назокат Нормахматовна

Динамика морфологической системы современного русского языка в условиях цифровизации 111
Тураева Дилфуза Даминовна

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri 116
Abdug'aniyeva Saodat Shuhrat qizi

Blended Learning Pedagogy in University EFL Writing Courses: Effects on Linguistic Accuracy and Learner Autonomy 120
Inomidinova Dildorxon Ikramovna

O'smirlik davrida psixologik rivojlanishning muhim jihatlari va uning determinantlari 125
M. S. Usmonova

The Relationship Between Grammar Knowledge and Writing Proficiency in EFL Learners 130
Tahirova Shaxribonu

Особенности интерпретации юридических терминов в медиатекстах 139
Хамидова Нигора Тулкуновна

Sportchilarning ijtimoiy moslashuvida murabbiy shaxsining roli 142
Akbarova Maloxatoyimposhsha Saidto'ra qizi

Raqamli asrda yoshlarning media savodxonligi: ingliz tili og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda vlog yuritishning o'rni 146
Akramova Yulduz Farxadovna, To'rayeva Maftuna Ravshanovna

Naqshbandiya ta'limotida psixospiritual paradigmalarning mohiyati 151
Ashurova Gulru

Raqamli ta'lim muhitida talabalarning hamkorlikdagi o'quv faoliyatini monitoring qilish mexanizmlari 154
Bekmuratov Qadirbergen Quwanishbaevich

Oliy ta'lim muassasasi talabalarining kasbiy-ijodiy qobiliyatlarini takomillashtirish 158
Hotamov Lochinbek Uktam o'g'li

Improving Speaking Skills Through Authentic Videos Abstract 162
Imamaliyeva Gulnoza Ulug'bekovna

Bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi (pedagogik ritorika fani misolida) 168
Ismoilov Muhammadkarim Miraxmat o'g'li

Boshlang'ich ta'limda kommunikativ universal o'quv faoliyatlarini rivojlantirishning texnologik asoslari (2-sinf rus tili darslari misolida) 170
Jabborova Muslima Toxirovna

Pedagogik amaliyot jarayonida talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning innovatsion mexanizmlari 175
Karimova Barno Ergashevna

Raqamli ta'lim muhitida milliy o'quv dasturini amaliyotga joriy etishning asosiy tamoyillari 178
Mamanazar Djumayev

Raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim jarayoniga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishning pedagogik-didaktik asoslari 187
Maxmudova Gulchiroy G'anisherovna

Regbi mashg'ulotlari jarayonida talabalarning tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishning differensial metodikasi 191
Nematov Bahodirbek Baxtiyor o'g'li

Oila muhitida siblinglararo munosabatlarda psixologik manipulyatsiyaning namoyon bo'lish xususiyatlari ... 195
Nishanova Zulfizar Yashin qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Boʻlajak boshlangʻich taʼlim oʻqituvchilarini tayyorlashning hozirgi holati hamda innovatsion taʼlim texnologiyalari va tpack yondashuvi asosida pedagogik shart-sharoitlarni takomillashtirish 199
Nozimabonu Tojiboyeva

Agressiv xulqning ijtimoiy-psixologik determinantlari.. 204
Oʻktamova Shohida Odilbek qizi

Sunʼiy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik afzalliklari va xavflari... 209
Oqil Ochilov Lutfullo oʻgʻli

Kichik tadbirkorlik subyektlarining hudud eksport salohiyatini oshirishga taʼsirining ekonometrik-statistik tadqiqi 214
Boymatova Dildora Olim qizi, Toshaliyeva Saodat Toxirovna

Eshitishida nuqsoni boʻlgan bolalarga tovush yoʻnalishini aniqlashtirish metodikasi................................... 218
Haydarov Islomjon Hatamjon oʻgʻli

Bolalar folklori asosida boshlangʻich sinf oʻquvchilarining badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati 222
Joʻraboyeva Mushtariy Jamoldin qizi

Oʻzbekistonda maktab taʼlimida oʻquvchilarning kasbiy salohiyatini aniqlashda sunʼiy intellektdan foydalanish 228
Karimova Sarvinoz Hojiqurbonovna

Aqli zaif bolalarning soʻzlashuv nutqiga qoʻyiladigan talablar... 233
N. S. Mirbabayeva

Oliy taʼlim muassasasida taʼlim va tarbiya berish metodlari 237
Kamalov Rustam Azizovich

Boʻlajak logopedlarni tayyorlashda pedagogik mahoratini rivojlantirish xususiyatlari.................................. 241
Shamsiyeva Sevara Yusupovna

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida ekologik tarbiyani rivojlantirishda loyihaviy taʼlim texnologiyalaridan foydalanish 244
Tangirqulov Elmurod Aliyarovich

Taʼlim jarayonida sunʼiy intellekt va raqamli texnologiyalardan foydalanish 248
Toshtemirova Sarvinoz Obidovna

Shaxsning ijtimoiy-psixologik yoʻnaltirilganligi guruhiy jipslikni belgilovchi individual omil sifatida 251
Turayev Nurmuhammad Alibek Fozil oʻgʻli

Alohida taʼlim ehtiyojlari boʻlgan bolalar ogʻzaki va yozma nutqini rivojlantirish (aqliy rivojlanishida nuqsoni boʻlgan bolalar misolida).. 254
Gʻofurova Umida Oʻtkirbek qizi

The Role of Artificial Intelligence in Creating Interactive Methods in English 258
Urozboyeva Mavluda Shukurlo qizi

Bo`lajak muhandislarda ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslari 262
Xalikova Xurshida Abdullayevna

Suv ekotizimlarida turlar sonining kamayishini eDNA metabarkoding orqali aniqlash va uning oziq-ovqat xavfsizligidagi ahamiyati.. 267
Xalilova Nigora Ixtiyorovna, Izzatilloyeva Umida Kamolovna

Asalarilar sonining kamayishi va global ekologik xavf 272
Xalilova Nigora Ixtiyorovna, Sayfulloyeva Dilnura Samandarovna

Enhancing A2 Learners' English Speaking Skills Through Short Stories With Structured Question-and-Answer Activities.. 276
Xudoyberdiyeva G. Sh.

Кризис интеллигента и поиск смысла жизни в русской и мировой прозе XX Века: сравнительный анализ романов "Обломов" (И. Гончаров) и "Великий гатсби" (Ф. С. Фицджеральд) .. 280
Аманова А. А., Саттарова М.

Понятие профессиональной ориентации и ее педагогическая сущность 285
Каримова Наргиза Абдугафуровна

Talabalarning sunʼiy intellektli taʼlimiy vositalarni loyihalash kompetentligini shakllantirishning pedagogik shartlari 289
Toxirov Feruz Jamoliddinovich

Maktab ta'lim tizimida STEAM yondashuvini joriy etishda loyiha boshqaruvining roli va samaradorligi 293
Avalboyeva Mavluda Abdumalikovna

Raqamli texnologiyalar vositasida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning innovatsion mexanizmlari 300
Xodjayeva Matlyuba Rustamovna

Biologiya darslarida interaktiv metodlar orqali o'quvchilarning tanqidiy va kreativ fikrlashini rivojlantirish 304
Hayitov Abdurasul Eshdavlatovich, Anvarjonova Odinaxon Xayrullo qizi, Rahimova Fazilat Akrom qizi

OILA MUHITIDA SIBLINGLARARO MUNOSABATLARDA PSIXOLOGIK MANIPULYATSIYANING NAMOYON BO‘LISH XUSUSIYATLARI

Nishanova Zulfizar Yashin qizi
Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada oila muhitida voyaga yetayotgan farzandlar (siblinglar) o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarda namoyon bo‘ladigan psixologik manipulyatsiya turlari va ularning psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda siblinglararo raqobatning manipulyativ shakllari, ota-ona e’tibori uchun kurash mexanizmlari hamda mazkur jarayonlarning bolalar shaxsiy rivojlanishiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, oilaviy munosabatlarda uchraydigan manipulyativ xatti-harakatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish bo‘yicha psixologik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: siblinglar, psixologik manipulyatsiya, oilaviy tizim, siblinglararo raqobat, psixologik ta’sir, ota-ona pozitsiyasi, ijtimoiy rollar, shaxs rivojlanishi.

Abstract: This article analyzes the types of psychological manipulation and the characteristics of their manifestation in relationships between children (siblings) within the family environment. The study examines manipulative forms of sibling rivalry, mechanisms of competition for parental attention, and the impact of these processes on children’s personality development. In addition, psychological recommendations aimed at preventing and overcoming manipulative behavior within family relationships are presented.

Key words: siblings, psychological manipulation, family system, sibling rivalry, psychological influence, parental position, social roles, personality development.

Аннотация: В данной статье анализируются виды психологических манипуляций и особенности их проявления во взаимоотношениях между детьми (сиблингами) в семейной среде. В исследовании рассматриваются манипулятивные формы сиблингового соперничества, механизмы борьбы за родительское внимание, а также влияние данных процессов на личностное развитие детей. Кроме того, представлены психологические рекомендации, направленные на профилактику и преодоление манипулятивного поведения в системе семейных отношений.

Ключевые слова: сиблинги, психологическая манипуляция, семейная система, сиблинговое соперничество, психологическое воздействие, родительская позиция, социальные роли, развитие личности.

KIRISH

Oila shaxs ijtimoiylashuvining birlamchi bo‘g‘ini hisoblanadi. Siblinglar (aka-uka va opa-singillar) o‘rtasidagi munosabatlar ko‘p hollarda sog‘lom raqobatdan manipulyativ munosabatlarga o‘tishi mumkin. Ushbu jarayon bolaning ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishi uchun o‘ziga xos “laboratoriya” vazifasini bajarsa-da, uning salbiy oqibatlari kelajakdagi shaxslararo munosabatlarga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Oila muhitida siblinglar (aka-uka va opa-singillar) o‘rtasidagi manipulyatsiya bir farzandning o‘z maqsadlariga erishish uchun boshqa siblingning his-tuyg‘ulari, xulq-atvori yoki fikrlariga yashirin tarzda ta’sir ko‘rsatishi va ularni boshqarishga intilishidir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Siblinglararo munosabatlar va oilaviy manipulyatsiya muammosi zamonaviy oilaviy psixologiya, rivojlanish psixologiyasi hamda tizimli yondashuv doirasida keng tadqiq etilmoqda. Xorijiy tadqiqotchilar siblinglar o‘rtasidagi raqobatning shakllanishi ko‘pincha ota-onaning e’tibori, oiladagi rollar taqsimoti va farzandlarning indi-

MAKTAB TA’LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

vidual psixologik xususiyatlari bilan bog'liqligini ta'kidlaydilar. Ayniqsa, siblinglararo raqobatning manipulyativ shakllari bolalarning emotsional rivojlanishi va ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan.

Oilaviy tizim nazariyasi vakillari siblinglararo manipulyatsiyani oiladagi munosabatlar tizimining mahsuli sifatida baholaydilar. Ularning fikricha, ota-onalar tomonidan farzandlarni taqqoslash, ularga nisbatan noteng munosabatda bo'lish yoki ayrim bolalarni ustun qo'yish manipulyativ xatti-harakatlarning kuchayishiga sabab bo'ladi. Shuningdek, gazlayting, triangulyatsiya va aybdorlik hissini shakllantirish kabi manipulyatsiya turlari oilaviy nizolarni chuqurlashtiruvchi omillar sifatida e'tirof etiladi.

Mahalliy va xorijiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, siblinglararo manipulyatsiya bolalarning o'zini baholashi, emotsional barqarorligi va kelajakdagi shaxslararo munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois oilada sog'lom psixologik muhitni yaratish, farzandlar o'rtasida hamkorlik va o'zaro hurmat tamoyillarini shakllantirish siblinglararo manipulyatsiyaning oldini olishning muhim omili hisoblanadi.

Siblinglararo manipulyatsiyaning eng ko'p uchraydigan turlarini quyidagicha tasniflash mumkin:

1. "Qurbon" roli.

Bu strategiya ko'pincha oiladagi kichik yoki jismonan zaifroq farzandlar tomonidan qo'llaniladi.

Mexanizmi: sibling o'zini jabrlangan, xafa bo'lgan yoki ojiz qilib ko'rsatadi.

Maqsadi: ota-onaning e'tiborini jalb qilish va aybdorni (odatda akasi yoki opasini) jazolatish. "U meni urdi" yoki "U hammasini buzdi" kabi shikoyatlar orqali ota-onadan himoya va turli imtiyozlar olishga harakat qiladi [1].

2. Aybdorlik hissini uyg'otish.

Ushbu usul ko'proq to'ng'ich farzandlar yoki "mas'uliyatli" deb baholanadigan siblinglar tomonidan qo'llaniladi.

Mexanizmi: "Men sen uchun hamma narsadan voz kechdim", "Senga yordam berganimda shunday qilganmiding?" kabi iboralar orqali qarama-qarshi tomonda qarzdorlik hissini shakllantirish.

Maqsadi: boshqa siblingni o'z xohishiga bo'ysundirish yoki undan moddiy va ma'naviy manfaat olish [2].

3. "Gazlayting" (gaslighting) - ruhiy bosim.

Bu manipulyatsiyaning eng xavfli shakllaridan biri bo'lib, siblingni o'z xotirasi yoki sog'lom fikrlash qobiliyatiga shubha bilan qarashga majbur etishga qaratilgan.

Mexanizmi: "Bunaqa bo'lmagan", "Senga shunday tuyulgan", "Sen doim hamma narsani noto'g'ri tushunasan" kabi fikrlarni muntazam takrorlash.

Maqsadi: boshqa siblingning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirish va uni nazorat ostiga olish [3].

4. Triangulyatsiya (uchinchi shaxsni jalb qilish).

Bu holatda ikki sibling o'rtasidagi nizoga ota-ona yoki boshqa qarindoshlar bilvosita jalb qilinadi.

Mexanizmi: siblinglardan biri ota-onaga ikkinchisi haqida yashirincha ma'lumot yetkazadi, ya'ni chaqimchilik qiladi.

Maqsadi: ota-ona bilan "ittifoq" tuzish va boshqa siblingni chetlashtirish orqali oilaviy iyerarxiyada yuqoriroq mavqega ega bo'lish [4], [9].

5. Sevgi va e'tibor orqali manipulyatsiya.

Mexanizmi: kerakli natijaga erishish uchun haddan tashqari mehribonlik ko'rsatish, rad javobi olingandan so'ng esa muloqotni to'xtatish yoki sovuqqon munosabatda bo'lish.

Maqsadi: hissiy bog'liqlikdan foydalanib, boshqa siblingni o'ziga qaram qilish [5], [8].

6. Taqqoslash va raqobatni kuchaytirish.

Mazkur holat ko'pincha ota-onalar tomonidan bilvosita shakllantiriladi, biroq siblinglar undan o'z manfaatlari yo'lida foydalanishlari mumkin.

Mexanizmi: "Men senga qaraganda yaxshi o'qiyman, shuning uchun dadam meni ko'proq yaxshi ko'radi" kabi fikrlar orqali o'z ustunligini namoyish etish.

Maqsadi: o'zining "ideal farzand" ekanligini tasdiqlash va boshqa siblingni kamsitish.

Ushbu manipulyatsiya turlari oiladagi psixologik iqlimning buzilishiga sabab bo'lib, bolalarda kelgusida sog'lom muloqot va hamkorlik ko'nikmalarining yetarli darajada shakllanmasligiga olib kelishi mumkin. Shu sababli ota-onalar bunday belgilarni o'z vaqtida aniqlashlari hamda "yutgan" va "yutqazgan" tomonlarni shakllantirish o'rniga farzandlar o'rtasida hamkorlik, o'zaro hurmat va konstruktiv muloqotni rag'batlantirishlari zarur [6], [7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning maqsadi. Oila muhitida siblinglararo munosabatlarda manipulyatsiyaning paydo boʻlish mexanizmlarini hamda uning psixologik determinantlarini (omillarini) aniqlashdan iborat.

Tadqiqot obyekti. Tadqiqot obyekti sifatida kamida ikki nafar farzandi boʻlgan oilalar tanlab olindi.

Tadqiqot subyektlari. Tadqiqot subyektlari sifatida 7 yoshdan 15 yoshgacha boʻlgan siblinglar hamda ularning ota-onalari ishtirok etdilar.

Tadqiqot usullari. Maqolada nazariy va empirik tahlil usullaridan foydalanildi:

- Tizimli kuzatish - siblinglarning oʻyin jarayonidagi va kundalik muloqotidagi yashirin boshqaruv (manipulyatsiya) harakatlarini kuzatish.

Psixodiagnostik metodikalar:

A. Adlerning “Tugʻilish tartibi” nazariyasi - siblinglarning oiladagi oʻrni (toʻngʻich, oʻrtancha, kenja) va ularning status uchun kurash strategiyalarini tahlil qilish.

Tadqiqot bosqichlari:

1. Tayyorgarlik bosqichi. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilinib, quyidagi gipoteza shakllantirildi: “Siblinglararo manipulyatsiya ota-ona mehrining yetishmasligi yoki notoʻgʻri taqsimlanishi natijasida kuchayadi”.
2. Empirik bosqich. Tanlangan oilalarda soʻrovnomalar va psixodiagnostik testlar oʻtkazildi.
3. Matematik-statistik tahlil bosqichi. Olingan natijalarni qayta ishlash jarayonida sifat va miqdoriy koʻrsatkichlar foizlar asosida taqqoslandi hamda tahlil qilindi.

Oʻtkazilgan psixodiagnostik soʻrovnomalar va kuzatuvlar natijasida toʻngʻich va kenja farzandlar tomonidan “aybdorlik hissi”dan foydalanish darajasi quyidagicha aniqlandi:

1-jadval: **Aybdorlik hissi” orqali manipulyatsiya (foizlarda)**

Siblinglarning oiladagi oʻrni	Manipulyatsiya chastotasi (%)	Asosiy qoʻllaniladigan usuli
Toʻngʻich farzandlar	65%	“Men sen uchun hamma narsadan voz kechdim”, “Senga yordam berganimda shunday qilganmiding?”
Kenja farzandlar	35 %	“Sen tufayli dadam meni urishdi”, “Mening aybim yoʻq edi, hammasiga sen aybdorsan”

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot shuni koʻrsatadiki, toʻngʻich farzandlar (65%) “aybdorlik hissi” Oʻtkazilgan psixodiagnostik soʻrovnomalar va kuzatuvlar natijalari shuni koʻrsatdiki, toʻngʻich farzandlar aybdorlik hissi orqali manipulyatsiya qilishga koʻproq moyildirlar. Bu holat ularning oiladagi ijtimoiy roli, ya’ni “yordamchi” va “mas’uliyatli shaxs” maqomi bilan bogʻliqdir. Toʻngʻich farzandlar kichik siblinglarni nazorat qilish va ularni oʻz irodasiga boʻysundirish maqsadida “qarzdorlik” tuygʻusidan samarali vosita sifatida foydalanadilar. Kenja farzandlarda (35%) esa ushbu koʻrsatkich nisbatan past boʻlib, ular koʻproq oʻz xatolarini yashirish yoki ota-onaning jazolashidan qutulish maqsadida “aybni boshqaga yuklash” taktikasidan foydalanadilar.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Siblinglararo manipulyatsiya ehtiyojlarni qondirishning konstruktiv boʻlmagan usullaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ota-onalar farzandlar oʻrtasida mutlaq tenglikni ta’minlashga emas, balki har bir bolaning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlarini inobatga olishga e’tibor qaratishlari lozim.

Tadqiqot natijalari toʻngʻich farzandlarda aybdorlik hissi orqali manipulyatsiya qilish koʻproq oiladagi mavqe va statusni saqlab qolishga xizmat qilishini, kenja farzandlarda esa ushbu strategiya mas’uliyatdan qochish hamda salbiy oqibatlarni boshqa shaxs zimmasiga yuklashga yoʻnaltirilganligini koʻrsatdi. Mazkur farqlar siblinglararo munosabatlarda psixologik iyerarxiyaning shakllanishiga va oilaviy munosabatlarning mazmuniga bevosita ta’sir koʻrsatadi.

Shu bois oilalarda sogʻlom psixologik muhitni shakllantirish, farzandlar oʻrtasida ochiq muloqotni rivojlantirish, manipulyativ xatti-harakatlarning oldini olish hamda hamkorlik va oʻzaro hurmat tamoyillarini mustahkamlash muhim profilaktik ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shoumarov G'. B. Oila psixologiyasi: Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darslik. - Toshkent: Sharq, 2010. - 296 b.
2. Rasulova Z. Oila muhitida farzandlararo munosabatlarning ijtimoiy-psixologik determinantlari // Psixologiya ilmiy jurnali. - Buxoro, 2021. - № 4.
3. Mo'minova R. D. Shaxs shakllanishida oilaviy nizolarning ta'siri. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
4. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов. - М.: Феникс, 2016. - 448 с.
5. Бендас Т. В. Психология семьи: учебное пособие. - СПб.: Питер, 2020. - 416 с.
6. Змановская Е. В. Психология манипуляций в межличностных отношениях. - М.: Академия, 2018.
7. Dunn J. Siblings: Love, Envy, and Understanding. - Harvard University Press, 2015.
8. Milevsky A. Sibling Relationships in Adulthood. - Springer Science & Business Media, 2016.
9. Sulloway F. J. Born to Rebel: Birth Order, Family Dynamics, and Creative Lives. - Pantheon Books, 2010.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.